

УДК 37

Марія Урбанец, доктор економічних наук, професор

ОСВІТА В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ПОЛЬЩІ І УКРАЇНИ

У статті досліджується актуальна проблема світового ринкового господарства, розвитку та становлення системи безперервної освіти в Польщі та Україні. Однак недостатньо досліджене питання про підготовку молоді як в країнах Європи, так і Польщі та України до вибору професії в сучасних умовах, вимагає подальшого вивчення, головне це стосується проблеми вдосконалення професійної орієнтації молоді, свідомого ставлення до праці та вибору професії.

Ключові слова: шкільна освіта, початкова школа, професійно-технічна освіта Польщі, реформа, ринок праці, виховання молоді.

Лит. 24.

Актуальність проблеми. Професійно-технічна освіта в Польщі, Україна з початку дев'яностих років нинішнього століття постійно піддається забігові перетворення і реформістської.

Різні зміни транснаціональної освіти, зміцненню числу приватних, корпоративних вищих навчальних закладів, що займаються пошуком нового підходу до вирішення проблем конкуренції та готовність випускників до діяльності на ринку праці. Випускник університету має працювати з теорії управління знаннями і маркетингу, і мають свої індивідуальні творчі здібності і можливості, щоб знайти ефективні методи вирішення проблем спілок.

Сучасний світовий розвиток характеризується посиленням зв'язків та взаємодії між країнами. Тенденція до об'єднання викликана потребою розв'язання глобальних проблем, що стоять перед людством. Серед них – зростаюча взаємозалежність держав у економічній сфері і передусім у формуванні в молоді економічного мислення, світового господарства, становлення до освіти як до запоруки професійного успіху й усвідомлення своєї майбутньої долі, зазначає проф. М. Вачевський [4].

Світове господарство формується на основі міжнародного поділу праці. Його суть полягає у єдності двох процесів – розчленування й об'єднання виробництва, відособлення і спеціалізації різних видів трудової діяльності, у їх взаємодії, взаємо доповненні. Міжнародний поділ праці здійснюється для підвищення ефективності виробництва, раціонального розподілу економічних ресурсів, зазначає І. Михасюк [5].

Світове господарство – сукупність національних господарств різних країн, об'єднаних міжнародним поділом праці, виробничими, торговельними, фінансовими і науковими зв'язками, відзначено авторами М. Вачевським, В. Мадзігоном [10].

Становлення світової економіки та розвитку

освіти – це по суті, і є реалізація міжнародних економічних відносин, відносин у світовій економіці глобальних господарств, які пов'язані між собою міжнародним поділом праці, як зазначає І. Михасюк в [9, 5].

У шкільній освіті багатьох країн Західної Європи в останні роки спостерігаються кризові процеси, що дало поштовх багатьом дискусіям про доцільність проведення різних реформ у навчанні молоді, її орієнтації на вибір професії і на сучасні економічні процеси, що відбуваються у суспільствах із різними економічними системами для формування професійних компетенцій.

У країнах Європи поняття компетенцій стосується не тільки питань змісту освіти, воно затримує всю соціальну сферу суспільства, яке передбачає формування у молоді певних навичок для життя та діяльності. Саме компетенції розв'язують життєво важливі проблеми, вони дозволяють оперувати здобутими в школі знаннями, надають можливість застосовувати їх упродовж всього життя. Європейські країни, які брали участь у міжнародному проекті "DeSeCo", метою якого було визначити ключові компетенції, що впроваджуються у загальноосвітніх школах і відповідають сьогоднішнім потребам ринкової економіки та розвитку суспільства, визначилися з основними чинниками компетентностей, які найбільше відповідають системам освіти країн, освіта у яких займає пріоритетні напрямки розвитку суспільства і основні ключові компетенції:

- **предметна компетенція** (*subject-matter competence*) – можлива в контексті передачі знань і незалежному оперуванні знаннями та їх критичними відбиттям;

- **особистісна компетенція** (*personal competence*) – розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних та слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання;

- **соціальна компетенція** (*social competence*) – здатність брати відповідальність, співпраця, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття передбачає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді (що охоплює традиційне поняття робочої етики) та здатність спілкуватися;

- **методологічна компетентність** (*methodological competence*) – є вимогою для розвитку предметної компетентності. Означає гнучкість, само спрямоване навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення [22, 24].

Аналіз останніх публікацій. Дослідженнями, закордонної освіти займалися багато авторів, зокрема: В. Бобров, Л. Каніщенко [1], Г. АБалл, А.Г. Волинець [2], М.Й. Боришевський [3], М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон [4, 5, 6], В.Ю. Ковальчук [7], А. Маркова [8], І.Р. Михасюк [9], В.М. Мадзігон [10], Н.Г. Ничкало, В.О. Кудін [11], Т.І. Левченко [12], О. Овчарук [13], С. Сухорський [14], А. Сбруєва [15], Г.В. Семєко [16], О.Т. Шпак [18] та зарубіжних авторів: Soint – Martin E. [19, 20, 21], Doss, Vonda S. [22], Godfrey, Neal S [24], Patora Roman [25] ті інші, роботи яких в основному належать до вісімдесятих – дев'яностих років минулого століття. Більшість авторів цього періоду у своїх роботах піддавали критиці закордонну освіту, а освіту соціалістичної системи господарювання висвітлювали у рожевих відтінках “розквіту і благополуччя”, як зазначає академік АПН України М. Стельмахович [17, 4].

Мета статті. Дослідити концепції економічної освіти у західних країнах для формування професійних компетенцій як в учнівської молоді так і випускників ВНЗ.

Вклад основного матеріалу. Слід зазначити, школа будь-якої західної високо розвинутої країни відображає певним чином особливості її соціально-економічної системи, поєднуючи історичні традиції, національну ментальність та накопичені педагогічні традиції навчання і виховання молоді із вільним демократичним вибором методів освоєння знань та формуванням необхідних професійних компетенцій.

Більшість країн Західної Європи, які близькі до Карпатського регіону, головною засадою освітньої політики визначають спрямованість навчання і виховання на індивідуальний розвиток особистості, задоволення її потреб та інтересів, і, як правило, зміцнення фізичного та морального здоров'я.

Шкільна освіта заходу надає перевагу забезпеченню права людини на вибір майбутньої професії, змісту і форм своєї діяльності, певної

життєвої позиції для задоволення своїх матеріальних потреб. Учні мають право на вибір установ освіти, варіантів, форм і методів навчання. У закладах освіти країн Західної Європи відсутня тоталітарна система тиску на навчальний процес.

При визначенні шкільної освіти на сучасному етапі ринкової економіки виникають певні суперечності щодо загальної для всієї учнівської молоді освіти, та її індивідуалізації, запровадження нових форм навчання (гімназії, коледжі, ліцеї) як елітарної освіти і надання рівних шансів на здобуття освіти всім талановитим учням, зазначає С. Сухорський [14, 7].

У Польщі, наприклад, основні реформи освіти мають доповнювати структуру управління та фінансування децентралізованої моделі держави, в якій управління школами, а в майбутньому і фінансування, належатиме виключно до територіального самоврядування області або району (повіти і гімни). Програмні зміни мають на меті підняти ефективність навчання в діючій системі та вирівняти шанси майбутніх випускників навчальних закладів на спільному європейському ринку праці.

Відповідно до нових підходів навчання в школах організовано дещо по-іншому. Новим є відхід від перевантажених навчальних програм, в яких окремі предмети відповідають академічним дисциплінам, на користь таких занять, завдяки яким можна буде помітити індивідуальність дитини, впливати на розвиток особистості, її нахилів до економічної освіти і можливостей сприймати сучасні напрями навчання.

У Польщі структурно-програмні зміни заплановані від 1 вересня 1999 року. Впровадження реформ сприяє необхідність вирішення завдання, яке впливає з інтернаціональних процесів з Європейським Союзом та необхідності змін, пов'язаних з реформами державного устрою. Демографічний спад, тобто зменшення кількості дітей шкільного віку, призведе до того, що найближчі роки будуть особливо сприятливими для реформи. Новий шкільний устрій охоплює етапи освіти – від дитячого садка до аспірантури. Навчання в дитячих садках залишається обов'язковим. Обов'язкове навчання розпочинаються із семирічного віку в першому класі нової шестирічної початкової школи. 6 – річна початкова школа для дітей віком від 7 до 13 років. Її передусє обов'язковий дитячий садок з однорічним підготовчим класом до школи. До таких класів, які називають “нульовками”, перед реформою ходили майже 100% дітей.

3-річна гімназія для учнів від 13 до 16 року

життя. Гімназія і початкова школа розділені через відмінність шкільних проблем дітей і підлітків.

3-річний профільний ліцей або 2-річна професійна школа, до яких переходить молодь після закінчення гімназії. Ліцей має загальноосвітній характер і зорієнтований за профілями, а його випускник може розпочинати навчання у ВНЗ. Професійна школа дає професійні кваліфікації та можливість продовжити навчання у дворічних додаткових ліцеях, які дають право навчатися у ВНЗ. Обидва типи шкіл реалізують правило обов'язкового навчання до 18 року життя, відкривають можливість для подальшого навчання.

Вищі школи мають проводити набір випускників до двох типів ВНЗ: професійних та академічних, які пропонують освіту першого ступеня або однорідну магістерську освіту. Однаково і після вищої професійної школи, і після першого ступеня академічної освіти – можна продовжити навчання на магістерському рівні. Після здобуття вищої освіти є можливість навчатися в аспірантурі.

Нова система освіти Польщі передбачає відповідні етапи контролювати ефектів навчання, а саме:

- перевірка компетенцій учня після закінчення навчання в початковій школі, яка носить селекційного характеру, а лише дає інформацію про рівень досягнень випускника 6-річної початкової школи;

- профорієнтаційна перевірка – організована після закінчення навчання в гімназії, метою якої є визначення рівня знань та умінь учнів, а також їх нахилів. Результати подаються у бальній формі. Від кількості отриманих балів залежить у майбутньому доступ – без вступного іспиту – до різних шкіл і рівнів ліцеїв та професійних шкіл;

- державні випускні іспити організовано на основі правил, відповідно до програми “Новий атестат зрілості (НАЗ)”.

Нова шкільна система є тріступеневою, що дає можливість об'єднати організацію шкіл, програм і методів навчання, методів оцінювання та програм виховання до специфічних вимог учнів кожної вікової групи на будь-якому етапі психічного і фізичного розвитку.

Початкова школа – формує уміння, які дають можливість пізнання світу, самостійного навчання та роздумів. Вказує на побудову світу і спонукає пізнавальну активність та мотивування учня до подальшої освіти.

Гімназія – дає можливість учням пізнавати мову і зміст галузей людських знань та готує до самостійного навчання, допомагає при прийнятті рішень щодо напрямку подальшої освіти.

Профільний ліцей і професійна школа – допомагають учневі створити власну майстерню інтелектуальної праці, готують до свідомого вибору, повної і відповідальної участі в суспільному житті і керування власним розвитком.

У реформування шкільних закладів навчання та їх адаптації до нинішніх умов господарювання в системі освіти беруть участь багато державних та місцевих органів влади, а саме:

- територіальні самоврядування – ініціюють і впроваджують нові напрями системи освіти;

- відділи освіти – беруть участь створенні мережі начальних закладів, здійснюють нагляд за всіма загальними і не загальними школами на території воєводства;

- учителі повинні не лише все знати про реформу, але підвищувати свій професійний рівень, щоб виконати завдання, які ставить перед ними нова школа, а батьки мають бути зацікавлені у вчителів тих закладів освіти, де навчаються їх діти.

Варто зазначити і про професійний статус вчителя та його винагороду за працю, ці положення набули чинності з квітня 2000 року. Від цього часу професійний ріст учителя зумовлений підвищенням кваліфікації, а винагорода пов'язана з якістю праці. Заробітна плата вчителя шкільних закладів освіти Польщі залежить від стажу роботи, рівня освіти, отриманих кваліфікацій, професійних досягнень і якості праці. Умовою підвищення на черговий рівень учительської кар'єри є відповідні професійні іспити, як відзначено [23].

А. Сбруєва зазначає, що найбільш перспективним процесом у світовій вищій освіті є так званий Болонський процес реформи у європейській вищій освіті, започаткований у травні 1998 р. під час святкування 800-річчя Сорбони [15].

До створення Європейського простору вищої освіти існують два протилежні підходи: романтичний, висловлений президентом Європейської комісії Романо Проді, і песимістичний, сформульований відомим польським ученим, дослідником системи вищої освіти М. Квієком.

Романо Проді підкреслив, що європейська ВО повинна стати у світі найбільш популярною. Її конкурентна позиція має підвищуватися не через копіювання американської освітньої моделі, а через збагачення розмаїття систем вищої освіти, як зазначено в (“Idea delleuroha” Rome: II Mulino, 1999).

М. Квієк, навпаки, вважає, що об'єднаній Європі не потрібні вузько національні університети, метою викладання та досліджень стає радше

уніфікація, ніж ізоляція специфічних національних традицій [25].

Вважаємо за доцільне зазначити, що різні реформи транснаціональної освіти, зростання кількості приватних, корпоративних ВНЗ викликає необхідність шукати нові підходи і в загальноєвропейському, і в національному вимірі конкурентоспроможності вищих навчальних закладів та готовності випускників вузів до діяльності у напруженій конкуренції ринку праці. Випускник ВНЗ повинен володіти знаннями теорії управління – менеджменту, дослідження ринку – маркетингу – та мати творчі здібності, неординарне мислення пошуку ефективних методів господарювання – інтелектуальної власності, бути готовим до працевлаштування в умовах глобального ринку праці. Ці актуальні питання мають стати першочерговими і розв’язуватися на рівні сучасної освітянської стратегії розвитку навчальних закладів та підготовки молоді до сучасної господарської діяльності.

Дослідження, які проведено у містах, що межують з Україною (Жешув, Люблін, Ярославль, Замостя, Хелм, Ченстохова та інші), свідчать про неможливість у рамках навчального закладу одного рівня розподілити студентів за двома програмами (спеціаліста і магістра). Навіть отримавши диплом спеціаліста, в Польщі випускники згодом проходять програму магістра. На відміну від диплома спеціаліста, який сприймається як проміжний документ, що має меншу цінність, магістерський диплом визнається практикою і користується більшою популярністю у студентів. Цей досвід вищої освіти доцільно використовувати у практиці в Україні, де випускники отримують, дворівневий ступінь – бакалавра (після чотирирічного навчання) та спеціаліста (після закінчення п’ятирічного курсу навчання). Магістерське навчання – це виняток для окремих осіб – випускників вищих навчальних закладів.

Цікаво, що в останні роки і в Україні, і в Польщі з’являється все більше приватних ВНЗ. Більшість навчальних закладів, успішне навчання студентів пов’язують з індивідуалізацією навчально-виховного процесу, дотриманням основних засад і нормативів Міністерства освіти і, науки, молоді і спорту України. Але, як свідчить світовий досвід, будь-які спроби забезпечити якісний навчально-виховний процес у ВНЗ без розвитку інтелектуальної власності, наукових досліджень приречений на поразку, бо обмежує творчі можливості викладачів і студентів, що призводить до застою розвитку науки та освіти.

Варто відзначити дослідження відомого вченого Івана Михасюка професора Львівського національного університету ім. Івана Франка [9], де автор наголошує, що вже сьогодні наука та освіта Польщі та України вимагає розвитку до рівня світового. Учений доводить, Польща за часткою публікацій у світовому потоці на дев’ятому місці, випереджуючи Данію, Фінляндію, Австрію, Грецію, Ірландію, та Португалію. У галузі біохімії та біофізики Польща посідає 10 місце. Вона випереджає п’ять наступних країн – Австрію, Фінляндію, Грецію, Ірландію і Португалію. А з математики і фізики Польща на 6 місці в ранговій класифікації.

Отже, варто висловити думку: щоб розвинути творчі здібності молодих людей у Польщі та Україні, необхідно широко, масштабно запроваджувати у навчальний процес (і шкільної, і вищої освіти) відповідний рівень економічної освіти, а у вищих закладах читати курс “Інтелектуальна власність”.

Треба створювати у ВНЗ таку атмосферу, щоб кожен відчув реальність шляхів досягнення і вигідність успіху в науці. Наукові розробки проблемних творчих груп студентів як в Польщі, так і в Україні можуть бути спішними, коли під час проведення студентських наукових конференцій наукові розробки опубліковувати окремими збірками або в університетських наукових виданнях.

Отже, реформа освіти в Польщі здійснюється одночасно з реформами, які проводяться в державі і відповідають сьогоднішнім вимогам підготовки молоді до вибору професій та орієнтації в ринковому середовищі. Освіта Польщі вимагає трансформації у єдине Європейське співтовариство, і ця вимога спонукає всі навчальні заклади здійснювати якісне навчання, готувати конкурентоспроможного фахівця до вищого навчального закладу чи магістра без застережень відповідав вимогам розвинутих країн співдружності. Для всіх закладів освіти Польщі необхідна сучасна економічна освіта та навчання інтелектуальної власності, інформації, патентування, бо цього вимагає гостра конкурентна ситуація на ринку трудових ресурсів. Вільний, усебічний розвиток стосунків в освіті і науці між сусідніми країнами має стати нормою взаємин у світі та умовою збагачення національних культур.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукових джерел можемо зробити узагальнення, що найбільшого досвіду та успіхів в економічній підготовці молоді досягнуто у США, Англії, Німеччині а також Польщі та Україні. Це проявляється передовсім у формуванні в молоді

економічного мислення, ставлення до освіти як до запоруки свого професійного успіху і усвідомлення своєї майбутньої долі.

Таким чином, шкільна освіта багатьох країн Західної Європи вимагає вдосконалення, особливо в період бурхливого економічного розвитку, вивчення економіки та інших підприємницьких дисциплін. Ринкова система охопила більшість країн у різних сферах життєдіяльності людства на початку нового тисячоліття і зумовлює потребу широкого розвитку співпраці європейських країн Західної Європи, що висуває вимоги до визначення мети, завдань, змісту організаційно-педагогічних форм роботи з різними категоріями населення, впровадження новітніх технологій навчання з економічної освіти, маркетингу, інформації, інтелектуальної власності, тих дисциплін професійної освіти і виховання молоді, що формують високий рівень професійних компетентностей, які необхідні на ринку праці в теперішніх умовах.

Співпраця ВНЗ прикордонних регіонів Польщі та України дала нам змогу в процесі дослідження виробити низку рекомендацій щодо освіти, створити умови для обміну студентами і викладачами, підвищувати конкурентноздатність випускників на рівні Європейського Союзу.

Сьогодні якісно-кількісні параметри педагогічних освітніх процесів, їх інтенсивність та результативність залежать насамперед від освіти суспільства або від потужності інноваційного потенціалу суспільства. Інноваційний потенціал суспільства – це рівень освіти, тих знань, які отримує молодь у процесі навчання, при формуванні спеціаліста, його готовності до трудової діяльності в економічній системі.

1. Бобров В., Канищенко Л. Вища економічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства. Вища освіта України. – 2002. – №2. – С. 16–23.

2. Балл Г.А., Волинець А.Г. Значущість діалогічного підходу для освіти. Психологічні аспекти гуманізації освіти. – К.: Рівне. – 1996.

3. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. Цінності освіти і виховання (За ред. О.В. Сухомлинської) Наук. метод. зб.-к., 1997. – С. 21–25.

4. Вачевський М.В. Методологічні підходи до обґрунтування економічної освіти в країнах Західної Європи. ПОГРАНИЧЬЕ- ПОГРАНИЧЧЯ. Польща-Україна., 2007. – С. 185–203.

5. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. Основи економічних знань. Підручник для учнів 10–11 класів. – К.: ЦУЛ, 2004. – 532 с.

6. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій. Монографія. – К.: Вид. “Професіонал”, – 2005, – 364 с.

7. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: Модернізаційний аналіз. Дрогобич. Коло, 2004, – 264 с.

8. Маркова А. Как учат экономистов в университетах США. // Экономические науки. – 1991. – №1. – С. 61–63.

9. Михасюк І.Р. Вища освіта ХХІ століття України і Польщі. // Молодь і ринок. – 2002. – №2. – С. 57–60.

10. Мадзігон В.М. Інноваційна модель навчально-виховного комплексу “Школа Майбутнього”. – К.: Інститут обдарованої дитини., – 2011. – 26 с.

11. Ничкало Н.Г., Кудін В.О. Професійна освіта в зарубіжних країнах. – К.: 2002. – 322 с.

12. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. Монографія. Вінниця. “Нова книга” – 2002 – С. 441–443.

13. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. //О. Овчарук// Стратегія реформування освіти в Україні. Рекомендації з освітньої.–К.:”К.І.С.”, 2003.

14. Сухорський С.Освіта закордоння. – Львів – “Основи”, 1995. – 38 с.

15. Сбруєва А. Болонський процес: пошуки шляхів підвищення конкурентоспроможності Європейської вищої освіти.// Шлях освіти. – 2002. – №1. – С. 18.

16. Семєко Г.В. шкільное образование в странах Западно й Европы. – М. – 2000.

17. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Вища школа, – 1995. – С. 13.

18. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів. – Дрогобич. – “Коло”, 2002, – 114 с.

19. Soint – Martin E/ Education: le bac a l’ekam// Point. – 2000. – №1447. – P. 98–99.

20. Soint – Martin E/ Education: comment font nos VOISINS // Point. – 2000. – №1447. – P. 92.

21. Soint – Martin E. Andreani F.Ecoles: gui a le pouvoir.// Point. – 2000. – №1447. – P. 94.

22. Doss, Vonda S., Marlowe, Julia; Godwin, Deborah. Middleschool children’s sourees and uses of money. Journal of Consumer Affairs, June 22, 1995, Vol. 29; №1.

23. Furnahm, Andrew and Philip Thomas. Pocket Money: A Study of Economic Education journal of Pevelopnet Psechology. 1984.

24. Godfrey, Neal S., Richards. Ted. A Ponny Saved: Teaching Your Children the Values and Life Skills.They Will Need to Live in the Real World. Publ.by Simon @ Schuster.– 1995. –235 p.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2012

